

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 374.7:811.111

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19645276>

Герменевтичний підхід до формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця міжнародних відносин

Олександренко Катерина Валентинівна

доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету, 29016, вул. Інститутська, 11, м.
Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9735-3715>

Пілішек Світлана Олександрівна

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету, 29016, вул. Інститутська, 11, м.
Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3685-8901>

Школяр Наталія Валеріївна

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов
Хмельницького національного університету, 29016, вул. Інститутська, 11, м.
Хмельницький, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4845-4653>

Прийнято: 11.03.2026 | Оpubліковано: 30.03.2026

Анотація. У статті актуалізовано проблему підвищення якості підготовки майбутніх фахівців міжнародних відносин відповідно до стратегічних цілей модернізації освітньо-виховного процесу у закладах вищої освіти України, заснованих на гуманістичній парадигмі, що потребує використання інноваційних підходів, таких як герменевтичний; розглянуто наукові концептуальні напрями визначення сутності феноменів «герменевтика», «розуміння» у контексті: філософії, соціології (Дж. Грондін, В. Дільтей, Г. Гадамер, М. Хайдаггер, В. Шлейєрмахер та ін.), психології (К. Bailey, С. Henriksson, J.-М. Dewaele, and С. Li та ін.) і педагогіки (А. Линенко, В.В. Гарага та ін.); визначено вплив герменевтичного підходу на підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.

Мета – обґрунтування герменевтичного підходу до формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця міжнародних відносин в процесі навчання іноземних мов.

Наукова новизна. Обґрунтовано продуктивність герменевтичного підходу у проектуванні навчання іноземних мов на основі структурування навчального матеріалу за рівнем розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

Методологія, методи та методика. В основу статті покладено дослідження феноменолого-герменевтичного підходу, який спрямований на актуалізацію інтерпретаційного потенціалу змісту навчання. Використані методи теоретичного аналізу та синтезу, дедукції та індукції, порівняння, моделювання, включеного спостереження. Емпіричне дослідження проводилося впродовж одного навчального року (з вересня 2023 року року по червень 2024 року) на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням за участю 47 здобувачів, які навчаються за галуззю знань С «Соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини».

***Результати.** Отримані в результаті дослідження дані підтвердили ефективність структурування змісту навчання за рівнем розвитку іншомовної комунікативної компетентності. Під час підсумкового тестування комунікативних і професійних умінь і навичок більшість здобувачів продемонстрували впевнене володіння основами професійної комунікації англійською мовою. У порівнянні з початковим етапом дослідження професійна комунікація студентів англійською стала більш продуктивною. Висловлювання вирізнялися осмисленістю, структурованістю, залученням додаткового матеріалу з інших галузей знань, емоційно-ціннісною забарвленістю: використання метафор, ідіом, висловлювань відомих особистостей, прецедентних текстів, умінням здійснювати імпровізацію тощо.*

***Ключові слова:** герменевтика, герменевтичний підхід, розуміння, професійна діяльність, інтерпретація, іншомовна комунікативна діяльність.*

Hermeneutic Approach to the Formation of Professional Foreign Language Communicative Competence of a Future Specialist in International Relations

Kateryna Oleksandrenko

Doctor of Psychological Sciences, Professor, Chief of the Foreign Languages

Department, Khmelnytskyi National University, 29016, Instytutska Str.,11,

Khmelnytskyi, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0001-9735-3715>

Svitlana Pilishek

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the

Foreign Languages Department, Khmelnytskyi National University, 29016,

Instytutska Str.,11, Khmelnytskyi, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-3685-8901>

Natalia Shkoliar

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the
Foreign Languages Department, Khmelnytskyi National University, 29016,
Instytutska Str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0003-4845-4653>

Abstract. *The article substantiates the problem of improving the quality of future international relations specialists training in accordance with the strategic goals of modernization of the teaching process in higher educational establishments of Ukraine, on the basis of humanistic paradigm, which requires the use of innovative approaches, such as hermeneutic; considers scientific conceptual directions for determining the essence of the phenomena of "hermeneutics", "understanding" in the context of: philosophy, sociology (J. Grondin, V. Dilthey, G. Gadamer, M. Heidagger, V. Schleiermacher, etc.), psychology (K. Bailey, S. Henriksson, J.-M. Dewaele, and S. Li, etc.) and pedagogy (A. Linenko, V.V. Garaga, etc.); determines the influence of the hermeneutic approach on improving the quality of professional training of future specialists in higher educational institutions.*

The purpose is to substantiate the hermeneutic approach to the formation of professional foreign language communicative competence of a future specialist in international relations in the process of teaching foreign languages.

Scientific novelty. *The productivity of the hermeneutic approach in the design of foreign language teaching is substantiated based on the structuring of educational material according to the level of development of foreign language communicative competence.*

Methodology, methods and techniques. *The article is based on a study of the phenomenological-hermeneutic approach, which is aimed at updating the*

interpretative potential of the content of the study. The methods of theoretical analysis and synthesis, deduction and induction, comparison, modeling, included observation were used. The empirical study was conducted during one academic year (from September 2023 to June 2024) in foreign language classes for a professional orientation with the participation of 47 applicants studying in the field of knowledge C "Social sciences, journalism, information and international relations".

Results. *The data obtained as a result of the study confirmed the effectiveness of structuring the content of training according to the level of development of foreign language communicative competence. During the final testing of communicative and professional skills and abilities, the majority of applicants demonstrated confident mastery of the basics of professional communication in English. Compared to the initial stage of the study, the students' professional communication in English became more productive. The statements were distinguished by their meaningfulness, structure, involvement of additional material from other fields of knowledge, emotional and value coloring: the use of metaphors, idioms, statements of famous personalities, precedent texts, the ability to improvise, etc.*

Keywords: *hermeneutics, hermeneutic approach, understanding, professional activity, interpretation, foreign language communicative activity.*

Постановка проблеми. Усе більше та більше видів діяльності пов'язані із використанням іноземної мови, зокрема англійської. Це значною мірою викликано формами та способами практичної діяльності, які застосовуються сьогодні. Комп'ютеризація сфери комунікацій, інформатизація професійного середовища, освіти, науки вимагають необхідний рівень іншомовної компетентності в нових умовах. Тіснішими стають зв'язки між європейськими країнами, а постійно зростаючі професійні контакти зумовлюють потребу у фахівцях, які вільно володіють іноземними мовами.

Одне із найважливіших завдань підготовки фахівців з міжнародних відносин у ЗВО полягає у формуванні цілісної, духовно і морально зрілої особистості, яка володіє системними знаннями про «картину світу», дискурсивним мисленням, приймає існуючу в суспільстві ієрархію цінностей, усвідомлює особливості інших культур, здатну до самостійного творчого смислотворення.

Фахівцеві у галузі міжнародних відносин недостатньо бути посередником, який задовольняє зовнішню потребу спілкування між людьми, розділеними лінгвоетнічними бар'єрами. Він повинен стати висококваліфікованим професіоналом з міжнародної економіки, який має сучасне економічне мислення, теоретичні знання і прикладні навички, здатний розв'язувати складні дослідницькі, інноваційні й управлінські задачі та проблеми функціонування міжнародних/міжнародних економічних систем різного рівня, що характеризуються невизначеністю умов та вимог.

Майбутній фахівець-міжнародник не лише добре володіє іноземною мовою, але й обізнаний з усіма сторонами буття і свідомості народу, який розмовляє цією мовою, здатний зайняти гуманістичну позицію стосовно клієнтів – представників різних культур, реалізувати свої професійні функції через правильно створену систему спілкування. Дані вимоги висувують у розряд актуальних проблему формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх міжнародників як основи становлення їхнього професійного світогляду, від рівня її сформованості значною мірою залежить успіх їхньої професійної діяльності.

Метою статті є аналіз використання герменевтичного підходу до формування іншомовної комунікативної компетентності в процесі підготовки майбутнього фахівця міжнародних відносин.

Аналіз останніх досліджень. Проблема іншомовної комунікативної освіти здобувачів є однією зі складних і все ще недостатньо вивченою.

Науковці зазначають, що в іншомовній освіті потрібна реалізація не тільки загальнодидактичних принципів, а й принципів евристичного, проблемного навчання, створення креативного іншомовного дидактичного середовища, суб'єкт суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу [1, с. 117; 2, с. 43]. Комунікативна компетентність пов'язана зі здатністю передачі-прийняття інформації; з оволодінням різними засобами: вербальними, невербальними; особистісним впливом (персоналізація, показ себе в іншому); досягненням однакового сприйняття комунікативної ситуації. Більшість учених вважає, що комунікативна компетентність передбачає певний рівень розвитку соціальної сенситивності, соціальної спостережливості, пам'яті та мислення (розуміння), уяви, що виявляються найбільш повно в рефлексивності, емоційній чуйності (емпатії) тощо; являє собою певний рівень знань у галузі комунікативних дисциплін і практичних умінь, що забезпечують успішність комунікації (володіти соціальною перцепцією, розуміти, а не лише бачити; "подавати себе" в спілкуванні; оптимально будувати своє мовлення у психологічному плані, тобто володіти вміннями мовного і немовного контакту [2].

Проблему комунікативної компетентності виділяють [1, 2, 3, 4, 13, 14] та інші. Ці автори при характеристиці професійної діяльності оперують такими поняттями, як комунікативна взаємодія, комунікативні вміння, комунікативність, комунікативні якості, властивості особистості, комунікативні процеси.

Ми розуміємо комунікативну компетентність як сукупність сформованих професійних знань, комунікативних і організаторських умінь, здібностей до самоконтролю, емпатії, культури вербальної та невербальної взаємодії. У рамках професійної підготовки майбутнього фахівця будь-якого профілю особлива увага приділяється його професійній комунікативній компетентності, іншими словами, навичкам спілкування у професійних ситуаціях. Відомо, що на енциклопедичному (когнітивному) рівні знання,

навички та вміння, необхідні майбутнім фахівцям для успішної іншомовної професійної діяльності, суттєво відрізняються відповідно до сфери науки професійною орієнтованістю тезауруса як компонента когнітивної бази мовної особистості, а на стратегічному, інтерактивному і лінгвістичному рівнях спостерігається певний паралелізм комунікативної компетентності в різних професіях і дискурсивних універсалиях.

Як показали проведені дослідження, у руслі широкомасштабних змін у сфері лінгвістики, психології, соціології і методики викладання іноземних мов, пов'язаних з явищем комунікативності, з'явилося поняття “іншомовна комунікативна компетентність”. Із проаналізованих нами джерел очевидно, що воно прийшло на зміну поняттю “лінгвістична компетентність” і розглядається, в основному, як сукупність лінгвістичного і прагматичного аспектів.

Виклад основного матеріалу. Іншомовну комунікативну компетентність ми розглядаємо як інтегральну якість особистості, що проявляється в загальній здатності і готовності до організації іншомовного спілкування і взаємодії, в процесі якої проходить систематичне розповсюдження і передача інформації рідною і іноземною мовами.

Формування готовності майбутніх міжнародників до іншомовної комунікації – це невід’ємна частина їхньої професійної підготовки і самоосвіти. Аналіз наукових джерел показав, що найбільш доцільним для організації цього процесу виступає герменевтичний підхід, який привертає увагу все більшої кількості дослідників. Особливого значення для нас мали праці з педагогічної герменевтики (Henriksson, C., Seth, D.), в яких підкреслюється, що герменевтичний напрям в освіті розробляється з метою визначення методів і прийомів ефективного пізнання і розуміння об’єктів і явищ дійсності.

У рамках досліджуваної проблеми в системі професійної освіти важливо звернути увагу на герменевтичну тріаду «міждисциплінарність–трансдисциплінарність–мультидисциплінарність».

Міждисциплінарність – означає, перш за все, перенесення методів дослідження і моделей, що використовуються, із однієї наукової дисципліни на іншу.

Трансдисциплінарність характеризує герменевтику як наукову методологію, в рамках якої дослідження йдуть «через» і «крізь» різні дисципліни і виходять на більш високий рівень, своєрідний мета –рівень, який незалежний від тієї чи іншої дисципліни.

Мультидисциплінарність характеризує герменевтику як наукову методологію, в якій предмет дослідження вивчається одночасно декількома науковими дисциплінами.

Саме ці якості дозволяють застосовувати герменевтику в процесі викладання різних дисциплін в їхній інтеграційній єдності і цільовій взаємодії.

У даному контексті важливо звернути увагу на ключові категорії герменевтики – розуміння і інтерпретація, які можуть розглядатися в різноманітних аспектах і досліджуються у таких галузях наукового знання, як філософія, літературознавство, педагогіка, мовознавство, психологія тощо.

Як відзначає Henriksson C. у звичному тлумаченні «розуміння» означає засвоєння смислу чого-небудь: слова, речення, поступку, поведінки, цілей чи мотивації. При такому підході смисл залишається чимось заданим і незмінним. Однак у герменевтиці засвоєння не зводиться до оволодіння готовим заданим смислом, навпаки, розуміння призводить до розкриття нових аспектів смислу, його глибинного рівня. Розуміння залежить не лише від того смислу, який надає предмету розуміння його автор. Інтерпретатор не просто відкриває готовий смисл, але й додає дещо від себе оскільки підходить до предмета з певних позицій особистого досвіду, своїх ідеалів і переконань.

Опираючись на цю ідею можна розглядати технологічний механізм герменевтичної інтерпретації іншомовної інформації:

на першому етапі – постановка проблеми, пошук, занурення в комунікативні аспекти іншомовного простору;

другий етап – аналіз осмислення, розуміння, трактування універсальних загальнокультурних смислів іншомовної інформації;

третій етап – рефлексивна оцінка індивідуального іншомовного досвіду діяльності.

Звернення до герменевтики в системі професійної освіти зумовлено тим, що в центрі герменевтичного вчення знаходиться проблема смислотворення, яка має унікальне значення, оскільки вона об'єднує в єдиній комунікативно-цільовій настанові різноманітні суб'єкти соціуму. Герменевтика безпосередньо звертається до проблеми вироблення особистісних смислів, ціннісно-сміслових аспектів іншомовної діяльності. Її використання дозволяє актуалізувати потенціал іншомовної комунікативної компетентності і вирішувати наступні завдання в процесі підготовки майбутнього фахівця міжнародних відносин:

- уміння самостійно знаходити змістовний концепт, аналізувати інформацію на різних рівнях, залежно від мети і завдань, застосовувати отриманні знання у професійній діяльності;
- розвиток проблемного, концептуального бачення, самостійності суджень;
- уміння концентрувати увагу і розумову творчу активність;
- розвиток потреби зрозуміти поставлену проблему, завдання, осмислити його в контексті своєї діяльності;
- аналізувати семантичне поле предмета і об'єкта дослідження, встановити зв'язок між ними;
- уміння встановлювати структурні зв'язки між елементами теоретичних знань і практичного досвіду, що дозволяє фахівцеві успішно вирішувати професійні задачі і у більш широкому значенні, формулювати міжкультурну комунікацію;

- уміння проникати в суть явищ професійного процесу.

На нашу думку, педагогічна герменевтика допомагає здійснити гуманістичну стратегію педагогічної взаємодії: вона ставить здобувача в позицію активного суб'єкта пізнавального процесу, розвиває його здібність до самоуправління процесом пізнання й саморозвитком, організує процес навчання як рішення навчально-пізнавальних проблем на основі творчого діалогу і розповсюдження в освітньому просторі принципів розуміння.

З точки зору герменевтики, перед викладачем іноземних мов ЗВО ставиться завдання усвідомити глибинну сутність своєї професійної діяльності як суто гуманістичної, осмисленої й мотивованої на досягнення інтересів особистості тих, хто навчається, що спрямована, на створення умов для їхньої максимальної самореалізації, як майбутніх фахівців.

Герменевтичний підхід у педагогічній сфері спрямований на те, щоб майбутній спеціаліст бачив сенс у тому, що він вчить, осмислював для чого він оволодіває певними знаннями, вміннями, навичками. Крім того, для викладача важливим є вислів В. Дільтея, щодо визначального чинника процесу розуміння, яким є досягнення духовного життя іншої людини.

Отже, герменевтика в сучасному розумінні це не лише тлумачення текстів, мистецтво перекладу і інтерпретації, але й усвідомлення змістовного характеру іншомовної комунікації, що базується на принципах історичності і міждисциплінарності.

Варто зазначити що іншомовна комунікативна компетентність фахівця-міжнародника вирізняється особливою гнучкістю, здатністю швидко перебудовуватись, переходити від сприйняття до творення мовлення з рідної мови на іноземну, від одного стилю на інший, змінювати тип лексики, що використовується, та синтаксичний малюнок свого мовлення.

Проблема формування іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця в рамках дисциплін з іноземної мови, теорії та практики

перекладу розглядалася у працях Л. Биркун, О. Вишневського, Т. Сірик. Ці дослідження сприяли накопиченню і систематизації наукової інформації із зазначеної проблеми виявили провідну роль іншомовної комунікативної компетентності в професійній діяльності міжнародника. Однак не дивлячись на суттєвий інтерес учених і значимість отриманих результатів, власне аспект формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців-міжнародників як ядра їхнього професійного світогляду у більшості робіт не розглядається. Основними причинами цього, на наш погляд, є:

- відсутність в існуючих дослідженнях розуміння іншомовної комунікативної компетентності як комплексного феномена, який вимагає спеціально організованих засобів з її формування;
- недостатня розробка теоретичних основ процесу формування іншомовної комунікативної компетентності особистості;
- переважання і активне використання в професійній підготовці методик, розрахованих на засвоєння формальних аспектів іноземної мови;
- нерозробленість змістового і методико-технологічного аспекту формування іншомовної комунікативної компетентності особистості майбутнього фахівця в умовах його професійної підготовки.

Особливістю явища мови взагалі і як навчального предмета зокрема є її неоднорідність, оскільки мова в широкому сенсі містить у собі цілий ряд інших явищ, наприклад, "мовну систему", "мовну здатність" тощо. Основним психологічним завданням навчання іноземних мов є вчити іншомовній діяльності і способам її реалізації. Високий рівень розвитку іншомовної комунікативної компетентності, передбачає процес спілкування, обмін ідеями, думками, інформацією, певну комунікативну поведінку, оптимальний вплив на співрозмовника, а також орієнтацію на особистість суб'єкта навчання.

У процесі професійної діяльності міжнародник, як мінімум, виконує наступні функції:

- когнітивно-комунікативну, пов'язану з процесом прийому і передачі, кодування і декодування інформації, що здійснюється знаковими засобами (А. Ключко, В. Семіченко, Н. Тарасевич, Т. Яценко.);

- проектувальну, яка полягає у виборі комунікативних дій, оптимальних стосовно певної ситуації міжмовної комунікації, в прогнозуванні наслідків такого вибору для досягнення поставленої мети (В. Вілс, М. Хольц-Мянттярї, Х. Фермеєр та ін.);

- організаторську, яка проявляється в тому, що, вступаючи до безпосередньої взаємодії з клієнтами, фахівець забезпечує прийняття рішення, адекватним способом організовуючи інформацію та застосовуючи індивідуальні прийоми подолання труднощів, які виникають під час міжкультурного спілкування;

- посередницьку, яка полягає в задоволенні зовнішньої потреби спілкування між людьми, розділеними лінгвоетнічними бар'єрами;

- гностичну, пов'язану з розумінням перекладу як процесу реалізації здатності до інференції, тобто здатності робити висновки із вербальної і невербальної поведінки інших людей, шляхом реалізації здатності адекватно сприймати, розуміти, оцінювати іншу людину і реальності самооцінки (Н. Борбич, І. Когут та ін.);

- креативну, яка регулює вироблення нової інформації, що пов'язано із пошуком, обробкою і застосуванням інформації в конкретній ситуації для вирішення проблем міжмовного, міжкультурного і міжособистісного спілкування (В.Л. Скалкін, D. Hymes та ін.)

Реалізація цих функцій вимагає від фахівця міжнародних відносин певного рівня іншомовної комунікативної компетентності, що викликає прояв готовності здатності здійснювати посередницький/перекладацький процес, створювати повноцінний текст, робити правильний вибір мовних засобів, враховуючи усю сукупність факторів, що впливають на хід і результат

професійної діяльності. У свою чергу, іншомовна компетентність, яка розуміється як складноструктуроване новоутворення особистості включає у свій склад наступні компоненти: мовну, текстоутворюючу, технічну, комунікативну компетенції.

Мовна компетенція включає всі аспекти володіння мовою: знання про систему, норму, узус мови, її словниковий склад і граматичну будову, правила використання одиниць мови для побудови мовленнєвих висловлювань, про переважне використання певних наборів одиниць, в різних сферах спілкування, про територіальні, соціальні і професійні відмінності в їх вживанні, про вплив на вибір і характер використання мовних одиниць обстановки спілкування і взаємовідносин учасників спілкування. Усі ці знання і відповідні психофізіологічні здібності і мовленнєво-мисленнєві механізми необхідні для розуміння тексту оригіналу і створення тексту перекладу.

Разом з тим специфіка мовленнєвої діяльності фахівця пред'являє до його іншомовної комунікативної компетентності додаткові вимоги, які зумовлені тим, що фахівець-міжнародник повинен володіти мовною компетенцією в області двох мов. До того ж сфера і цілі спілкування, вибір і спосіб вживання мовних засобів задаються оригіналом і не залежать від власного бажання посередника.

Пізнавальна активність засвоєння іноземної мови – це інтелектуально-пізнавальний діяльнісний механізм придбання, “присвоєння” сукупності знань, значень, способів дій і відповідних умінь і навичок, соціокультурного досвіду, морально-етичних норм, правил мовної і комунікативної поведінки того, хто вивчає іноземну мову. Засвоєння знань є центральною частиною процесу навчання. За визначенням науковців до нього входять сприйняття, осмислення, запам'ятовування та оволодіння навчальним матеріалом, що дає можливість тим, кого навчають, вільно ним користуватися у ситуаціях спілкування. За осмисленням йде переосмислення, практика використання і вільне відтворення.

До критеріїв і показників іншомовної комунікативної компетентності можна сформулювати такі основні вимоги:

а) розкриття критеріїв через сукупність показників і рівнів їхнього вияву, на основі яких можна судити про міру виразності цих показників (самі якості невимірні, можна говорити про вимір виявів цих якостей);

б) достатність для коректного фіксування якісної визначеності стану розвитку іншомовної комунікативної компетентності;

в) відображення у критеріях і показниках динаміки розвитку іншомовної комунікативної компетентності;

г) визначеність (атрибутивність) критеріїв, показників і рівнів їхнього вияву, зумовленого складністю феномена, що оцінюється.

Як внутрішній інтегративний критерій розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця ми виділяємо ефективність процесу саморозвитку суб'єкта професійної комунікативної діяльності. Цей критерій можна виразити через такі показники: удосконалення ціннісно-смислової сфери особистості, розвиток "Я"-концепції особистості, актуалізація потреби в саморозвитку засобами іноземної мови. Зовнішній інтегративний критерій розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця – ефективність іншомовного спілкування у різних професійних ситуаціях.

Інтегративним показником розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця є ефективність постановки та рішення комунікативних завдань і проблем різного рівня складності у сферах професійної життєдіяльності на основі іншомовних компетенцій. Зовнішній інтегративний критерій визначено як систему спеціальних критеріїв, що дозволяє оцінювати рівень розвитку компонентів іншомовної комунікативної компетентності опосередковано, через змістовні та динамічні показники процесу професійного іншомовного спілкування:

- мотиваційний критерій розкривається через такі вміння, які є водночас його показниками: актуалізувати професійну та особистісну потреби в іншомовному спілкуванні; визначати мотиви та можливі результати взаємодії у ситуації іншомовного спілкування;

- прогностичний критерій розкривається через такі вміння-показники: прогнозувати реакцію на свої вербальні та невербальні дії у ситуації іншомовного спілкування; прогнозувати можливі ускладнення в іншомовній взаємодії та запобігати їм; проектувати та прогадувати варіанти взаємодії у ситуації іншомовного спілкування;

- соціокультурний критерій розкривається через такі вміння-показники: сприймати культурно зумовлені особливості світогляду, поведінки, мовлення співрозмовників і спиратися на них в іншомовному спілкуванні; адекватно сприймати реакцію співрозмовника та відповідно до цього перебудовувати взаємодію; адекватно емоційно реагувати в ситуації професійного іншомовного спілкування;

- технологічний критерій розкривається через такі вміння-показники: використовувати іншомовні компетенції, релевантні цілі та ситуації професійного іншомовного спілкування; у ході дискурсу зберігати смислову і структурну цілісність тексту; вибирати рольову позицію, що відповідає конкретній ситуації іншомовної взаємодії;

- аналітичний критерій розкривається через такі вміння-показники: адекватно оцінювати свою вербальну та невербальну поведінку в ситуації професійного іншомовного спілкування; оцінювати адекватність сприйняття один одного учасниками комунікативного контакту; визначати причини неправильного розуміння своїх висловлень співрозмовником; усвідомлювати шляхи самовдосконалення у сфері професійного іншомовного спілкування.

Для виміру комунікативної компетентності майбутніх фахівців було розроблено комплекс діагностичних методів і методик, що включає:

- анкету для викладачів-експертів, за якою проводилася оцінка рівня розвитку в студентів умінь-показників, що розкривають мотиваційний, прогностичний, соціокультурний, технологічний і аналітичний критерії розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців;
- анкету для самооцінки рівня розвитку та рівня значимості компонентів іншомовної комунікативної компетентності майбутніми фахівцями;
- комплекс тестів, що забезпечує оцінку рівня розвитку іншомовних компетенцій майбутніх фахівців.

Для виявлення взаємозв'язків між теоретично виділеними зовнішніми критеріями та показниками іншомовної комунікативної компетентності на вибірці майбутніх фахівців ($n=47$) за допомогою розроблених діагностичних методів і методик було проведено емпіричне дослідження, результати якого було опрацьовано статистично. Використання ранжування та кореляційного аналізу дозволило підтвердити вихідне теоретичне припущення про внутрішній взаємозв'язок виділених показників рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності стосовно критерію, що розкривається через них. У результаті статистичної обробки результатів вимірів рівня розвитку вмінь-показників, що характеризують мотиваційний, прогностичний, соціокультурний, технологічний та аналітичний критерії іншомовної комунікативної компетентності, виділено три рівні їхнього розвитку в майбутніх фахівців. Рівні розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців було виділено за результатами експертних оцінок ($n=20$). Високий має інтервал 80 балів і вище, середній – від 58 до 79 балів, низький – від 57 балів і нижче. Відповідно до цих показників у вибірці майбутніх фахівців ($n=47$) було виділено три групи: з високими, середніми та низькими значеннями інтегральної оцінки розвитку іншомовної комунікативної компетентності.

Таким чином, аналіз результатів дослідження критеріїв іншомовної комунікативної компетентності і показників, які їх характеризують, дозволяє

зробити висновок про те, що в структурі іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців існують значні розбіжності, зумовлені рівнем її розвитку. Системне уявлення про іншомовну комунікативну компетентність, обґрунтування її компонентів, критеріїв, показників і рівнів розвитку стало необхідною теоретичною передумовою для розробки психологічної системи розвитку іншомовної комунікативної компетентності в аспекті формування професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця. Структурно-функціональні компоненти – мотиваційно-цільовий, проективно-конструктивний, соціально-перцептивний, операціональний, рефлексивний. Спеціальні критерії та показники – мотиваційний, прогностичний, соціокультурний, технологічний, аналітичний. Зовнішній інтегративний критерій – ефективність іншомовної діяльності в різних, у тому числі професійних, ситуаціях.

Рівні розвитку іншомовної комунікативної компетентності (низький, середній, високий) виявляють різну міру повноти реалізації її структурно-функціональних компонентів і ефективності використання іншомовних компетенцій у професійній комунікативній діяльності. Низькому рівню розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців відповідають такі якісні характеристики, як: нерозуміння ролі іншомовного спілкування у виборі оптимальних стратегій міжособистісної та міжкультурної взаємодії; неусвідомлене мотивування розвитку власної мовної культури; низька сформованість іншомовних компетенцій; здатність діяти лише в стандартних іншомовних комунікативних ситуаціях; неефективність у вирішенні комунікативних завдань або проблем; прагнення до уникнення іншомовної взаємодії; високий рівень фрустрації в процесі іншомовного спілкування.

Для середнього рівня розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців характерні такі якості, як: розуміння ролі

іншомовних компетенцій для ефективного іншомовного спілкування та саморозвитку; достатній рівень теоретичної підготовки у сфері міжкультурної комунікації; яскраво виражена динаміка в розвитку іншомовних компетенцій; уміння використовувати іншомовні компетенції, релевантні цілі та ситуації іншомовного спілкування; здатність виходити за рамки стандартних іншомовних комунікативних ситуацій і вирішувати комунікативні завдання на середньому рівні ефективності; уміння діагностувати рівень розвитку своєї іншомовної комунікативної компетентності.

Високий рівень розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців має такі якісні характеристики: володіння знанням про іноземну мову як феномен міжкультурних комунікацій; усвідомлення себе як носія мовної культури; наявність знань про мовну картину світу і усвідомлене її розширення у власному інтраіндивідуальному просторі; здатність до самодіагностики власного досвіду іншомовного спілкування; рефлексивність процесу іншомовного спілкування; вільне користування іншомовними компетенціями як засобом ефективних міжкультурних комунікацій і саморозвитку; активність та ініціативність в іншомовній взаємодії; ефективність у рішенні комунікативних завдань або проблем.

Будь-який рівень іншомовної комунікативної компетентності за певних умов і потенціалу особистості майбутнього фахівця має перспективну властивість, тобто здатний бути основою для наступних рівнів, завдяки чому не відкидається, а включається у подальший процес, удосконалюється та розвивається.

Якщо прийняти точку зору, що іншомовна комунікативна компетентність майбутнього фахівця є за своєю суттю антропоцентричною, а особистість і система її ціннісних відношень визначають ступінь розвитку цієї системи, доцільно, на наш погляд, звернутися до загальних законів діалектичного розвитку суспільства в цілому. Ми вважаємо, що закономірності

суспільного розвитку як інтегративного, необоротного процесу і єдності різноманіття процесів та діалектичні закони розвитку служать методологічною основою досліджень феномена розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця. Закономірності розвитку іншомовної комунікативної компетентності не можуть бути розглянуті поза загальними законами діалектики і закономірностей психологічного розвитку, тому що:

- а) іншомовна комунікативна компетентність антропоцентрична за своєю структурою;
- б) особистість майбутнього фахівця – соціальне явище, продукт соціально-економічних суспільних відносин, суб'єкт специфічної соціальної спільності – студентства – і суб'єкт психолого-педагогічної взаємодії;
- в) ціннісні відношення особистості майбутнього фахівця визначають психологічний характер процесу розвитку його іншомовної комунікативної компетентності;
- г) характер психологічних закономірностей розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців визначається особливостями методу психології, що поєднує об'єктивний розгляд предмета з моделюючою, “випереджальною” точки зору, що передбачає його прогресивний розвиток у бік оптимізації, підвищення рівня його продуктивності.

Проведені дослідження свідчать про закономірності фаз розвитку іншомовної комунікативної компетентності, які характеризуються кількісними і якісними аспектами іншомовної комунікативної компетентності. Для кількісного аспекту розвитку іншомовної комунікативної компетентності властивими є акумуляція знань і формування вмінь, що визначають надалі іншомовний когнітивний потенціал, синтез професійних, соціокультурних і іншомовних знань і вмінь, є базисним аспектом у розвитку професійної комунікативної діяльності. Якісний аспект становлення іншомовної комунікативної компетентності визначає якісні динамічні зміни і процеси

перетворення знань і вмінь, він відображає логічний зв'язок із першим, базисним аспектом, і є його діалектичним наслідком.

Фаза розвитку іншомовної комунікативної компетентності відображає найбільш повно кількісний аспект розвитку системи в цілому, тому що визначається наявністю збалансованої структури елементів. Фаза функціонування і власне удосконалення являє собою якісний аспект розвитку, тому що свідчить про якісні зміни знань і вмінь майбутніх фахівців. Розвиток іншомовної комунікативної компетентності забезпечується закономірними кількісними, якісними і структурними перетвореннями елементів іншомовної комунікативної діяльності у ході зміни фаз руху: формування, функціонування, розвитку.

Фаза розвитку характеризується тенденцією до створення збалансованої сукупності змін в іншомовній комунікативній компетентності у взаємозв'язку її кількісних, якісних і структурних елементів. Кількість елементів структурно-функціонального компонента іншомовної комунікативної компетентності у своїй сукупності відображає її якісну цілісність і нерозчленованість структурних взаємодій. Іншими словами, збалансованість лінгвістичних знань про систему мови на фонологічному, морфологічному, синтаксичному рівнях у сукупності з фонетичними, лексико-граматичними і комунікативними вміннями являє собою соціально-перцептивний і операціональний базис розвитку іншомовної комунікативної компетентності, що є рушійним у становленні професійної комунікативної діяльності майбутнього фахівця. Перераховані види показників-умінь є елементами соціокультурного і технологічного критеріїв іншомовної комунікативної компетентності.

Фаза розвитку характеризується, крім збалансованості, самодостатністю її якісних і структурно-кількісних показників. Це означає, що про сформованість іншомовної комунікативної компетентності на певному етапі її розвитку можна говорити в тому випадку, якщо певна кількість елементів є достатньою для

досягнення певних якісних і структурних характеристик системи з метою виконання особистістю певного комунікативного завдання. Фаза функціонування відображає структурну взаємодію між компонентами сформованої іншомовної комунікативної компетентності на певному рівні її розвитку. Структурна взаємодія між компонентами свідчить, з одного боку, про трансформації багаторівневих лінгвістичних знань у систему лексико-граматичних і комунікативних умінь, а з іншого боку, про вплив соціально, культурно значимих цінностей і інформації на формування ціннісних відношень особистості фахівця.

Фаза функціонування в розвитку іншомовної комунікативної компетентності визначається цілями, що стоять перед нею на певному етапі. Так, збалансована, самодостатня сукупність елементів і структурний взаємозв'язок між ними забезпечує фазу функціонування іншомовної комунікативної компетентності з метою досягнення поставленої мети: а саме – здійснення професійної діяльності. Фаза функціонування, так як і фаза розвитку, характеризується якісними змінами особистості майбутнього фахівця, які можна представити як результат: кількісної взаємодії із зовнішнім середовищем (із суб'єктами взаємодії та інформаційним потоком); перерозподілу змісту елементів системи і функцій кожного елемента окремо (розвиток комунікативних умінь за рахунок збільшення професійного когнітивного потенціалу і системних лінгвістичних знань особистості).

Разом із тим слід зазначити, що якісні зміни розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця відбуваються без порушення балансу на структурному рівні, тому що система прагне до виконання певного набору завдань для досягнення поставленої комунікативної мети.

Поставлена комунікативна мета, ціннісні відношення особистості студента, взаємодія із зовнішнім середовищем і інформаційним простором

визначають іншомовну комунікативну компетентність при відносно постійній кількості елементів проєктно-конструктивного і рефлексивного компонентів. При зміні комунікативної мети, а отже, і завдань, від вирішення яких залежить її досягнення, змінюється поведінка системи іншомовної комунікативної компетентності. Невизначеність поведінки системи відображає зміну комунікативних цілей і ціннісних відношень особистості майбутнього фахівця.

Ми вважаємо, що іншомовна комунікативна компетентність як основа професійної діяльності має відносну стійкість і необоротність якісних змін на фазах розвитку і функціонування та характеризується наявністю конкретних станів поведінки. Стійкість і необоротність іншомовної комунікативної компетентності забезпечуються орієнтацією на досягнення поставленої конкретної мети.

Фаза розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця відображає зміну комунікативних цілей і ціннісних відношень його особистості і виражається у невизначеності поведінки системи. Невизначеність поведінки системи протягом фази розвитку виражається у зростанні числа її станів. Під станом поведінки іншомовної комунікативної компетентності ми розуміємо відсутність і наявність елементів когнітивного, діяльнісного та емоційно-ціннісного блоків системи, необхідних для досягнення знову поставленої мети і рішення конкретних завдань. Чим більш конкретно сформована нова комунікативна мета відповідно до системи ціннісних відношень особистості здобувачів, тим більше число станів приймає система іншомовної компетентності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Іншомовна комунікативна компетентність являє собою відкриту систему, доступну для входження інформації, взаємодії з об'єктами оточення і соціально значимими цінностями. Нові комунікативні цілі спонукають до пошуку нових лінгвістичних знань і формування вмінь, тобто вимагають від майбутнього

фахівця нарощення соціально-перцептивного, операціонального і рефлексивного компонентів, створюють у кінцевому рахунку велику кількість станів відсутності цих знань і вмінь у поведінці системи іншомовної комунікативної компетентності, а перехід освіти на гуманістичну парадигму та нові ціннісні орієнтації сприяє усвідомленню сенсів практичних проблем, з якими стикається майбутній фахівець. Герменевтичний підхід при цьому відіграє прогресивну роль. Він удосконалює освітній процес й сприяє активному творчому саморозвитку і успішній професійній самореалізації усіх його учасників.

Список використаних джерел

1. Юхно Н. В. Суть та структура іншомовної комунікативної компетентності фахівців. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2022. № 51. С. 116–122.
2. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. 2-ге вид. переробл. і доповн. *Юрінком Прес*. 2021. 1144 с.
3. Henriksson C. Hermeneutic Phenomenology in Education. *Sense Publishers*. 2012. 222 p. DOI: <https://doi.org/10.1007/978-94-6091-834-6>
4. Bailey K. Competitiveness and anxiety in adult second language learning looking at and through the diary studies. *Classroom Oriented Research in Second Language Acquisition*. 1983.
5. Grondin J. Introduction to Philosophical Hermeneutics. *Yale University*. 1994.
6. Dewaele J.-M., Li C. Emotions in second language acquisition a critical review and research agenda. *Foreign Language World*. 2020. № 196. P. 34–49.
7. Lueger M., Vettori O. Finding meaning in higher education a social hermeneutics approach to higher education research. *Theory and Method in Higher Education Research II*. 2014.

8. Murphy J. M. Listening in a second language hermeneutics and inner speech. *TESL Canada Journal*. 1989. Vol. 6. P. 27–44.
9. Seth D. Modern hermeneutical approach in developing language acquisition skills with respect to private speech. *Research Journal of English*. 2020. Vol. 5. P. 209–214.
10. Chang Q. The contribution of a hermeneutic approach to investigate psychological variables in second language acquisition. *Frontiers in Psychology*. 2022. Vol. 13. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1055249>
11. Canale M. From communicative competence to communicative language pedagogy. *Language and Communication*. 1983. Vol. 1(1). P. 2–14.
12. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. *MIT Press*. 1965. 296 p.
13. Hymes D. On communicative competence. *Sociolinguistics*. 1972. P. 269–293.
14. Savignon S. Communicative Competence An Experiment in Foreign Language. *Center for Curriculum Development*. 1972. 115 p.
15. Zhernovnykova O. A., Nalyvaiko O. O., Nalyvaiko N. A. Formation of information and digital competence of future teachers in the context of the development of the New Ukrainian School. *Theory and practice of introduction of competence approach to higher education in Ukraine*. 2019. P. 208–216.